

Aluehallintovirasto

Ehkäisevä päihdetyö Lapin aluehallinto- viraston toimialueen kunnissa vuonna 2023

Sanna Ylitalo
Jaana Markkula

Lapin aluehallintovirasto
Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat-vastuualue

**Ehkäisevä päihdetyö Lapin aluehallintoviraston toimialueen
kunnissa vuonna 2023**

3.10.2023

-

Sanna Ylitalo ja Jaana Markkula

Aluehallintovirastojen julkaisuja 180/2023

ISSN-2343-3132 (verkkójulkaisu)

ISBN -

Rovaniemi

2023

KUVAILEHTI

Aluehallintovirastojen julkaisuja 180/2023

Tekijät Ylitarkastaja Sanna Ylitalo, Lapin aluehallintovirasto Kehittämispäällikkö Jaana Markkula, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos	Julkaisuaika 3.10 2023
	Toimeksiantajat(t) Lapin aluehallintovirasto
	Toimielimen asettamispäivä
Julkaisun nimi Ehkäisevä päihdetyö Lapin aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2023	
<p>Tiivistelmä</p> <p>THL ja aluehallintovirastot kartoittivat ehkäisevän päihdetyön tilaa ja rakenteita kunnissa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöille tai vastaaville lähetetyllä kyselyllä vuoden 2023 keväällä. Erityisen kiinnostuksen kohteena olivat aiempien vuosien tapaan ehkäisevän päihdetyön rakenteet, eli ovatko kunnat nimenneet lakisääteisen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen, toimiiko kunnassa ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä, koordinoiko ehkäisevää päihdetyötä nimetty yhdyshenkilö sekä miten ehkäisevä päihdetyö on sisällytetty osaksi kuntien toiminnan suunnittelua. Tässä raportissa esitetyt tulokset kuvaavat Lapin aluehallintoviraston toimialueen kuntien rakenteita näiden neljän mittarin osalta huhti-toukokuussa 2023. Saatujen tulosten pohjalta sekä kansallisiin suosituksiin nojaten raportissa annetaan kunnille ehdotuksia ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen ja vahvistamiseen.</p> <p>Lapin aluehallintoviraston toimialueen kaikki kunnat (n=21) vastasivat kyselyyn. Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, joko kunnallinen tai seudullinen, löytyi 76 prosentista alueen kunnista (n=16). Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin oli nimetty 71 prosentissa alueen kunnista (n=15). Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä toimi 76 prosentissa alueen kunnista (n=16). Lisäksi 76 prosenttia kunnista (n=16) ilmoittavat laatineensa suunnitelman, joka sisältää ehkäisevän päihdetyön.</p> <p>Lapin aluehallintoviraston toimialueen kunnissa ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat kokonaisuutena hieman heikentyneet vuoden 2020 kyselyyn verrattuna. Vaikuttavana tekijänä on ollut muun muassa vuoden 2023 alussa voimaan tullut sote-uudistus, jossa sosiaali- ja terveystalvet siirtyivät kunnilta Lapin hyvinvointialueen järjestämisvastuulle. Osassa kunnista ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavana toimielimenä oli ollut esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvet tai perusturvalautakunta, jotka vuoden 2023 alussa lakkautettiin ja tilalle tuli nimetty uusi vastaava toimielin. Samoin kunnan yhdyshenkilö on voinut olla sosiaali- ja terveydenhuollosta ja tilalle on pitänyt nimetty uusi yhdyshenkilö. Osin nämä muutokset olivat toukokuussa kyselyn keruuajaksi vielä kesken ja myös yhteistyö hyvinvointialueen kanssa oli vasta muotoutumassa.</p>	

Asiasanat:

ehkäisevä päihdetyö, laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä, ehkäisevän päihdetyön suositukset

ISSN (painettu) xxxx-xxxx	ISBN (painettu) xxxx-xxxx	ISSN (verkkojulkaisu) 2343-3132	ISBN (verkkojulkaisu) -
Kokonaissivumäärä 59	Kieli Suomi	Hinta Teksti...	
Julkaisija Lapin aluehallintovirasto	Paino -		

GOVVIDANSIIDU

Aluehallintovirastojen julkaisuja 180/2023

(Guovlohálddahasdoaimmahagaid publikašuvnnat)

čállit Njunušdárkkisteaddji Sanna Ylitalo	Almmustahttináigi 3.10.2023 Lappi guovlohálddahasdoaimmahat
Publikašuvnna namma Ehkäisevä päihdetyö Lapin aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2023 (Eastadeaddji gárrenávnnasbargu Lappi guovlohálddahasdoaimmahaga doaimmaguovllu gielddain 2023)	
<p>Čoahkkáigeassu</p> <p>DBL ja guovlohálddahasdoaimmahagat kártejedje eastadeaddji gárrenávnnasbarggu dili ja ráhkadusaid jearahallamiin mii sáddejuvvui gielddain eastadeaddji gárrenávnnasbarggu oktavuodaolbmuide dahje vástideaddjiide 2023 giđđat. Erenoamáš beroštumi čuoáhahkan ledje ovddit jagiid láhkái eastadeaddji gárrenávnnasbarggu ráhkadusat, dahjege leatgo gielddat namuhan lágas mearriduvvon eastadeaddji gárrenávnnasbarggus vástideaddji doaimmaorgána, doaimmágo gielddas eastadeaddji gárrenávnnasbarggu doaimbiiddji mángggasuorggat bargojoavku, koordinerego eastadeaddji gárrenávnnasbarggu namuhuvvon oktavuodaolmmoš ja mo eastadeaddji gárrenávnnasbargu lea heivehuvvon oassin gielddaid doaimmama plánema. Dán raporttas ovdanbukton bohtosat govvidit Lappi guovlohálddahasdoaimmahaga doaimmaguovllu gielddaid ráhkadusaid dáid njealji mihttára oasil cuoŋo-miessemánus 2023. Jearahallanbohtosiid vuodul sihke našuvnnalaš neavvagat doarjjan raporttas addojuvvojit gielddaide evttohusat eastadeaddji gárrenávnnasbarggu ollašuhhtimii ja nannemii.</p> <p>Lappi guovlohálddahasdoaimmahaga buot gielddat (n=21) vástidedje jearahallamii. Eastadeaddji gárrenávnnasbarggu oktavuodaolmmoš, juogo gielddalaš dahje areálalaš, lei 76 proseanttain guovllu gielddain (n=16). Eastadeaddji gárrenávnnasbarggu ordnema gustojeaddji lága čuovvu eastadeaddji gárrenávnnasbarggus vástideaddji doaimmaorgána lei namuhuvvon 71 proseanttas guovllu gielddain (n=15). Eastadeaddji gárrenávnnasbarggu doaimbiiddji mángggasuorggat bargojoavku doaimmai 76 proseanttas guovllu gielddain (n=16). Dasa lassin 76 proseanttas gielddain (n=16) almmuhedje ahte leat ráhkadan plána, mii sisttisdoallá eastadeaddji gárrenávnnasbarggu.</p>	

Lappi guovlohálddahasdoaimmahaga gielddain eastadeaddji gárrenávnnasbarggu ráhkadusat leat oppalaččat vehá hedjonan jagi 2020 jearahallamii veardidettiin. Váikkuheaddji dahkin lea leamaš earret eará 2023 álggus fápmui bohtán sodeodastus mas sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusat sirdásedje Lappi buresveadjinguovllu ordnenvástui. Oasis gielddain eastadeaddji gárrenávnnasbarggus vástideaddji doaimmaorgánan lei leamaš ovdamearkka dihte sosiála- ja dearvvašvuođalávdegoddi dahje vuodđodorvolávdegoddi mat 2023 álggus heittihuvvojedje, ja sadjái galgai namuhit ođđa vástideaddji doaimmaorgána. Seamma láhkai gieldda oktavuodaoimmoš lea sáhtán leat sosiála- ja dearvvašvuođafuolahusas, ja sadjái lea galgan namuhit ođđa oktavuodaoimmo. Oassái dát nuppástus leat ledje vel gaskan miessemánus jearahallamiid čoaggináigge ja maiddái ovttasbargu buresveadjinguovlluin lei easka hápmašuvvamin.

Áššesánit

ISSN (prentejuvvon) -	ISBN (prentejuvvon) -	ISSN (neahttapublikašuvdna) 2343-3132	ISBN (neahttapublikašuvdna) -
Oppalaš siidomearri 59	Giella -	Haddi -	
Olggosaddi Lappi guovlohálddahasdoaimmahat	Deattus -		

Sisällysluettelo

1	Johdanto	8
2	Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa: lait ja suositukset	11
3	Kyselyn toteuttaminen ja arvioinnin periaatteet	16
4	Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lapin aluehallintoviraston toimialueen kunnissa	19
4.1	Lapin hyvinvointialue	19
4.2	Yhteenveto ja johtopäätökset arvioinnista	38
5	Suositukset kunnille ehkäisevään päihdetyöhön	41
6	Lopuksi	47
	Lähteet	51
	Liitteet	56

1 Johdanto

Kysely toteutettiin kunnille vuoden 2023 keväällä, jolloin monet kunnat olivat järjestäneet niin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kuin ehkäisevän päihdetyönkin uudelleen, koska sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisvastuu oli siirtynyt juuri hyvinvointialueille. Lain mukaan jatkossa niin hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuin ehkäisevä päihdetyö kuuluvat kuntien lisäksi myös hyvinvointialueiden tehtäviin (sote-järjestämislaki 612/2021; EPT-laki 523/2015; ks. terveydenhuoltolaki 1326/2010, 20 §; sosiaali- ja terveydenhuoltolaki 1301/2014). Kyselyn toteutusajankohtana hyvinvointialueet olivat toimineet vasta muutaman kuukauden. Kyselyssä ei kartoitettu hyvinvointialueen ehkäisevän päihdetyön rakenteita (hyvinvointialuetasoisista koordinaatiota, suunnitelmia tai työryhmiä).

Ehkäisevän päihdetyön tilaa kunnissa on kartoitettu kyselyin aiemmin vuosina 2001, 2011, 2013, 2016 ja 2020 (Warpenius 2002; Strand 2011; Markkula ym. 2014; Markkula & Warpenius 2017; Warpenius & Markkula 2018; Warpenius & Markkula 2020a; Warpenius & Markkula 2020b). Lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten lisäksi ehkäisevää päihdetyötä koskevat kansalliset linjaukset ovat edellisen vuoden 2020 selvityksen jälkeen päivittyneet. Osana vuonna 2021 julkaistua ensimmäistä kansallista päihde- ja riippuvuusstrategiaa (Kotovirta ym. 2021) tehtiin Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman väliarviointi sekä päivitys (Markkula ym. 2021). Strategian yhdeksi tavoitteeksi asetettiin ehkäisevän päihdetyön koordinoimisen, laadun sekä vaikuttavuuden arvioinnin vahvistaminen kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman väliarvioinnissa puolestaan painotettiin, että kuntien on tarpeen päivittää ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä sekä kiinnittää huomiota ehkäisevän päihdetyön laatuun niin rakenteiden kuin eri hallinnonalojen hyviksi todettujen toimien osalta. Päihde- ja

riippuvuusstrategian sateenvarjon alla on julkaistu lisäksi Rahapelipoliittinen ohjelma (STM 2022) sekä tupakka- ja nikotiinipoliitiikan kehittämistyöryhmän ehdotukset (Tupakka- ja nikotiinipoliitiikan kehittämistyöryhmä 2023), jotka tukevat ehkäisevää työtä.

Edellisessä vuonna 2020 tehdyssä selvityksessä havaittiin, että ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa olivat vahvistuneet Manner-Suomen kunnissa vuodesta 2016, jolloin laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) oli juuri tullut voimaan.

Vuonna 2020 Manner-Suomen kunnista 77 prosenttia oli nimennyt lain mukaisen ehkäisevän päihdetyön toimielimen tai työryhmän, jolle toimielin oli valtuuttanut tehtävänsä. Kunnista 86 prosentissa toimi kunnallinen tai seudullinen työryhmä, jonka tehtäviin ehkäisevän päihdetyön toimeenpano kuului. Ehkäisevää päihdetyötä koordinoiva kunnallinen tai seudullinen yhdyshenkilö toimi 91 prosentissa kunnista. Osuus oli suurempi kuin vuonna 2016 (84 %). Suurimmalla osalla (96 %) kunnista oli jokin suunnitelma, joka sisälsi ehkäisevän päihdetyön. Yleisimmin tämä suunnitelma oli hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Vuonna 2020 noin joka kahdessa kolmasosassa (69 %) kunnista oli kokonaisarvion perusteella vahvat rakenteet, eli niissä oli kunnossa kaikki tässä arvioissa tarkastellut ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet. Vuonna 2016 vastaava osuus oli 35 prosenttia. Vuoden 2020 kyselyn jälkeen voitiin todeta, että ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskeva laki (523/2015) ja sitä tukeva toimintaohjelma ovat edistäneet merkittävästi päihdetyön rakenteiden kehitystä kunnissa.

Vuonna 2020 Lapin aluehallintoviraston toimialueen kunnissa (n=21) ehkäisevän päihdetyön rakenteista parhaiten, 95 prosentissa kunnista (n=20), toteutui ehkäisevän päihdetyön toimintasuunnitelma sekä ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön nimittäminen kuntaan 90 prosentissa kunnista (n= 19). Lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai tämän valtuuttama työryhmä löytyi 86 prosentissa

kuntia (n=18). Ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpaneva monialainen työryhmä, jonka kohderyhmänä on kaikki ikäryhmät, löytyi 81 prosentista kuntia (n=17). Vuonna 2016 parhaiten ehkäisevän päihdetyön rakenteista Lapin maakunnassa toteutui ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön (85 prosentissa kunnista) ja ehkäisevän päihdetyön toimintasuunnitelman (86 prosentissa kunnista) olemassaolo. Sen sijaan lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai tämän valtuuttama työryhmä löytyi vain runsaasta kolmanneksesta Lapin kuntia. Ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpaneva monialainen työryhmä, jonka kohderyhmänä on kaikki ikäryhmät, löytyi miltei puolesta Lapin kuntia.

Johtopäätöksenä Lapin kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteista vuonna 2016 voitiin todeta, että kolmanneksessa kunnista rakenteet olivat lain ja kansallisesti

hyväksi todettujen ehkäisevän päihdetyön perusrakenteiden mukaisia.

Vertaillen vuoden 2020 tuloksia vuoden 2016 tuloksiin, voidaan todeta, että tulokset olivat kaikkien osa-alueiden kohdalta paremmat kuin vuonna 2016. Mielenkiintoista olikin nyt nähdä miten tilanne oli kehittynyt, kun vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus muutti myös monissa kunnissa ehkäisevän päihdetyön järjestämistä sosiaali- ja terveystalvelujen siirtyessä hyvinvointialueen vastuulle.

Tämän raportin luvussa 2 on avattu ehkäisevän päihdetyön rakenteita tukevat lait ja suositukset. Luku 3 puolestaan kuvaa miten käytännössä kunnille tehty kysely toteutettiin sekä tulokset analysoitiin ja raportoitiin tässä raportissa. Lukuun 4 on koottu arvio hyvinvointialueittain eri kuntien rakenteiden tilanteesta sekä muutoksesta vuoteen 2020 verrattuna.

Luvussa 5 on suosituksia ehkäisevään päihdetyöhön ja luku 6 kokoaa keskeisimpiä ajankohtaisia haasteita, jotka raamittavat kunnissa tehtävää työtä.

2 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa: lait ja suositukset

Vaikka ehkäisevää päihdetyötä voidaan järjestää ja koordinoida kunnissa monin eri tavoin kuntien itsehallinnon hengessä, on seuraavat perusrakenteet tunnistettu aiemmissa selvityksissä sellaisiksi, joilla voidaan edesauttaa työn suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä:

- 1) ehkäisevän päihdetyön johtamisesta vastaava toimielin tai vastaava,
- 2) ehkäisevän päihdetyön toimeenpanosta vastaava monialainen työryhmä,
- 3) ehkäisevän päihdetyön koordinaatiosta vastaava taho, kuten yhdyshenkilö tai koordinaattori,
- 4) ehkäisevää päihdetyötä ohjaava suunnitelma, kuten hyvinvointikertomus- ja suunnitelma (ks. myös Markkula ym. 2022; Warpenius & Markkula 2020a; Markkula & Warpenius 2017; Warpenius & Markkula 2018; Markkula ym. 2014, Soikkeli & Warsell 2013).

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä sekä laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä edellyttävät nimeämään kunnissa ehkäisevän päihdetyön toimielimen sekä viemään ehkäisevän päihdetyön osaksi kunnan toiminnan suunnittelua. Nämä yhdessä työtä koordinoivan henkilön ja työtä suunnittelevan ja käytännössä toimeenpanevan monialaisen työryhmän kanssa muodostavat perustan tehokkaalle päihteiden käytön, tupakka- ja nikotiinituotteiden sekä haitallisen rahapelaamisen vähentämiselle ja haittojen ehkäisylle.

Kunta voi itsehallintonsa puitteissa päättää minkä kuntalain (410/2015, 30 §) mukaisen **toimielimen** (esim. valtuusto, kunnanhallitus, lautakunta, valiokunta, toimikunta ja jaosto) tehtäväksi se antaa ehkäisevän päihdetyön. Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevassa laissa on lueteltu toimielimen vastuulle kuuluvat tehtävät (ks. liite 1).

Vuoden 2023 alusta vastaavat tehtävät ovat kuuluneet kunnan lisäksi myös hyvinvointialueelle.

Käytännössä kunnan toimielin ei välttämättä hoida itse ehkäisevän päihdetyön tehtäviä, vaan se johtaa, seuraa ja arvioi niiden toteutumista. Se on keskeisessä asemassa sen varmistamisessa, että ehkäisevän päihdetyön tavoitteista ja toimista sekä yhdyspintatyöstä sovitaan osana vuosittaisia kunnan ja hyvinvointialueen neuvotteluja. Vuonna 2020 monessa kunnassa vielä sosiaali- ja terveyslautakunta toimi ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavana toimielimenä, vaikkakin sote-uudistusta ennakoitujen enenevässä määrin tehtäviä oli siirretty hyvinvointilautakunnille tai vastaaville. Yleensä toimielin antaa vastuun käytännön toimeenpanosta jollekin toiselle kunnan monialaiselle ryhmälle, kuten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tai ehkäisevän päihdetyön työryhmälle (ks. myös Markkula ym. 2022).

Monialainen toimeenpaneva työryhmä on parhaimmillaan se, joka puhalttaa kunnan yhdessä tehtävän ehkäisevän päihdetyön eloon. Se varmistaa, että kunnan eri hallinnonalojen, hyvinvointialueen, poliisin, alkoholihallinnon, tupakkavalvonnan ja järjestöjen ja seurakuntien ehkäisevää päihdetyötä koskevat toimet kootaan yhteen suunnitelluksi toisiaan täydentäväksi kokonaisuudeksi. Yhteisesti jaettuun ymmärrykseen kunnan päihde-, tupakka- ja rahapelioloista perustuvat tavoitteet sekä niitä tukevat toimet, joiden toteutumista seurataan ja raportoidaan vievät kokonaisuutta eteenpäin. Parhaimmillaan monialainen työryhmä edesauttaa ehkäisevässä päihdetyössä onnistumista tuoden yhteen eri toimijat sekä niiden taidot, asiantuntemuksen ja henkilökohtaiset ja ammatilliset verkostot yhteisen päämäärän edistämiseksi (EMCDDA 2019). Onnistunutta työtä edistää työn selkeä johtaminen, säännöllinen kokoontuminen ja tehdyn työn tavoitteiden yhteinen seuranta ja arviointi (mt.).

Monialaisia ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpanevia työryhmiä voivat olla esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmä tai ehkäisevän päihdetyön ryhmä. Kunnat ovat voineet myös yhdistää voimansa ja koota monialaisen ehkäisevää päihdetyötä laajasti edistävän työryhmän seututasolle. On hyvä keskustella työryhmätyöskentelystä yhdessä hyvinvointialueen kanssa, ja sovittaa kunnan työtä yhteen myös hyvinvointialueen kanssa sopien työnjaosta eri työryhmien kesken esimerkiksi yhteisellä vuosikellolla, ja näin saada mahdollisimman paljon synergiaa eri tasoilla tehtävästä työstä. (Ks. myös Markkula ym. 2022.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevassa laissa veloitetaan kuntia nimittämään **vastuutahon** hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Käytännössä vastuutaho voi olla järjestetty monin tavoin. Ehkäisevän päihdetyön osalta on todettu, että vastuutahon nimittäminen kunnan keskushallintoon sekä koordinaatiosta käytännössä vastaavan tahon, kuten yhdyshenkilön tai koordinaattorin nimittäminen tukevat ehkäisevän päihdetyön koordinaatiota (ks. esim. Warpenius 2002; Markkula ym. 2022). Vastuutaho vie ehkäisevän päihdetyön osaksi poliittista päätöksentekoa ja talouden ja toiminnansuunnittelua sekä varmistaa, että lakisääteinen toimielin on kunnassa asetettu ja huolehtii tehtävistään.

Kunnan ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava **yhdyshenkilö tai koordinaattori** on aihealueen asiantuntija, siitä viestijä, verkostotyön käynnistäjä ja koordinaattori sekä yhdessä sovittujen toimien edistäjä, seuraaja ja arvioija. Edellä mainittuja tehtäviä on kuvattu tarkemmin esimerkein Ehkäisevä päihdetyö – opas kunnille ja hyvinvointialueille - julkaisussa (Markkula ym. 2022). Yhdyshenkilöä nimittäessä kannattaa pohtia mitkä ovat kunnan tarpeet sekä mihin yhdyshenkilön kunnassa on tarpeen panostaa, että työllä olisi eniten vaikuttavuutta ja että hänen työnsä parhaiten edistäisi lakisääteisten tehtävien toteuttamista kunnassa. Pienissä kunnissa yhdyshenkilö tai koordinaattori voi olla useamman

kunnan yhteinen tai yhdistetty hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaatiosta vastaavan tehtäviin. Tehtävänkuvaa ja käytettävissä olevaa työaika on tärkeää peilata yhteen, jotta tehtävässä on käytännössä mahdollista onnistua. Kunnan ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö tai koordinaattori toimii tiiviissä yhteistyössä hyvinvointialueen vastaavissa tehtävissä toimivan kanssa varmistaen sujuvan tiedonkulun ja toimien yhteensovittamisen arjessa.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain (523/2015, 5§) mukaan ehkäisevä päihdetyö kuuluu osaksi kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sitä koskevaa **suunnittelua ja raportointia**. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain (612/2021, 6 §) mukaan kuntalaisten elinoloja, hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä tulee seurata, ja niistä sekä toteutetuista toimenpiteistä tulee raportoida vuosittain kunnan valtuustolle. Lisäksi valtuustolle tulee laatia näistä tiedoista kerran valtuustokaudessa hyvinvointikertomus- ja suunnitelma sekä toimitettava se tiedoksi myös hyvinvointialueelle. Kunnan on otettava päätöksenteossaan huomioon päätöstensä arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.

Osana tätä kokonaisuutta ehkäisevästä päihdetyöstä ja päihde-, tupakka- ja rahapelitilanteesta väestöryhmittäin ja alueittain raportoidaan valtuustolle vuosittain sekä nämä asiat sisällytetään hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kunnassa valitut keskeiset päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta kuvaavat mittarit ja tavoitteet, toimet ja varatut resurssit sekä vastuunjako kuvataan hyvinvointikertomuksessa (THL 2016a; Markkula ym. 2022).

Valtuustokausittaisen hyvinvointikertomus- ja suunnitelmatyön tueksi voidaan kuntaan tai seudulle koostaa erillinen pidemmän tähtäimen ehkäisevää päihdetyötä koskeva suunnitelma, joka kokoaa yhteen

tehtävän työn tavoitteineen ja toimineen. Idea on, että tästä pidemmän aikavälin suunnitelmasta nostetaan kullekin valtuustokaudelle priorisoidut tavoitteet ja toimet hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan. Samoin keskeisissä ikäkausittaisissa (esim. lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, suunnitelma ikääntyvän väestön tukemiseksi) tai muissa suunnitelmissa (esim. turvallisuussuunnitelma), joissa on selvä yhteys päihde-, tupakka- ja rahapeli-ilmiöihin, on hyvä nostaa niihin sopivia sisältöjä mahdollisesta erillisestä ehkäisevän päihdetyön suunnitelmasta. Tärkeää on varmistaa, että eri suunnitelmien tavoitteet ovat yhteneväiset sekä keskustelevat myös hyvinvointialueen toiminnansuunnittelun kanssa. (Markkula ym. 2022.)

Käynnissä oleva muutostilanne hyvinvointialueiden käynnistäessä työtään korostaa entisestään kuntien toimivien rakenteiden merkitystä. Ne voivat sujuvoittaa yhteistyön käynnistymistä ja varmistaa eri toimijoiden työn yhteensovittamista sekä ennen kaikkea varmistaa kunnassa tehdyn työn jatkuvuutta. Rakenteilla voidaan myös varmistaa tehdyn työn laatua kokoamalla eri toimijoiden voimavarat yhteen ja suunnata toimia vaikuttaviin menetelmiin systemaattista seurantaa ja arviointia unohtamatta.

On muistettava, että yksistään vain rakenteilla ei taata laadukasta ehkäisevää päihdetyötä. Tarvitaan rakenteiden laadukasta toteuttamista sekä motivoituneita ja innostuneita toimijoita kunnan eri hallinnonaloilta, hyvinvointialueilta, järjestöistä, seurakunnista sekä eri viranomaistoimijoiden joukosta, kuten alkoholilupahallinnosta, tupakkavalvonnasta ja poliisista, jotka kukin osana toimenkuvaansa toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä sekä päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja ehkäisevää ja vähentävää työtä.

3 Kyselyn toteuttaminen ja arvioinnin periaatteet

THL ja aluehallintovirastot kartoittivat huhti-toukokuussa Ehkäisevä päihdetyö kunnissa 2023 -kyselyllä ehkäisevän päihdetyön tilaa ja rakenteita kunnissa. Kyselyssä huomioitiin seudullisten, eli muutamien kuntien tai kuntaryppäiden yhteistyössä, muodostamien rakenteiden mahdollisuus. Tällä ei kuitenkaan tarkoitettu hyvinvointialueen koordinoimia rakenteita, eli esimerkiksi hyvinvointialuetasoista koordinaattoria, suunnitelmia tai työryhmiä.

Kysely toteutettiin lähettämällä kaikkiin Manner-Suomen kuntien kirjaamoihin pyyntö välittää kysely vastattavaksi ehkäisevästä päihdetyöstä vastaaville yhdyshenkilöille tai koordinaattoreille. Tiedonkeruu toteutettiin webropol-kyselynä. (Ks. lisää kyselystä THL:n verkkosivuilta: www.thl.fi/ehkaisevapaihdeyto > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön arviointi ja seuranta > Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely).

Kyselyllä selvitettiin muun muassa kuntien ehkäisevän päihdetyön:

- yhdyshenkilön olemassaoloa, resursseja ja tehtäviä,
- johtamista ja yhteistyötä,
- suunnittelua ja seuranta,
- sisältöjä ja painotuksia,
- vahvuuksia ja kehittämiskohteita.

Kysely lähetettiin Lapin aluehallintovirastosta sähköpostitse kuntien kirjaamoihin 24.4.2023 ja vastausaikaa annettiin 26.5.2023 saakka. Kunnille lähetettiin kaksi muistutusta vastausajan aikana. Vastausajan päättymisen jälkeen lähetettiin sähköpostia toimialueen vastaamattomien kuntien (7) ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöille, ja pyydettiin vastaamaan kyselyyn. Lopulta kaikista kunnista saatiin vastaus kyselyyn. Kyselyn tulosten analysoinnin jälkeen taulukko 2 lähetettiin vielä tarkastettavaksi kuntiin. Tarkistuskierroksen jälkeen 14 kuntaa halusi muuttaa vastaustaan ja nämä korjaukset on tehty raporttiin.

Lopulta Lapin aluehallintoviraston toimialueella vastaukset saatiin kaikkiaan 21 (100 %) kunnasta. Vastausten raportoinnissa on tehty yhteistyötä THL:n kanssa. Kuntien rakenteita koskevat valtakunnalliset tulokset raportoidaan syksyllä 2023 ilmestyvässä THL:n Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisussa (Warpenius & Markkula 2023).

Tässä raportissa kuvataan Lapin aluehallintoviraston toimialueen kuntien osalta ehkäisevän päihdetyön keskeisimpien rakenteiden (a-c) tilanne, eli löytyykö kunnista:

- a) nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö,
- b1) nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä,
- b2) ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä,
- c) ajantasainen toimintasuunnitelma, johon ehkäisevä päihdetyö sisältyy.

Kyselyn vastauksiin pohjautuvan arvioinnin tulokset on esitetty hyvinvointialueelta, niin että luvun 4 taulukoissa on annettu kullekin kunnalle arvio sen mukaan, onko kunnassa kyseistä rakennetta. Arvioinnin tulokset on esitetty luvun 4 taulukoissa koodein (+, +/-, -, ? ja x) sekä sanallisesti ("Kyllä", "Lähes", "Ei", "Ei osaa sanoa", "Ei vastausta"). Luvun 4 taulukoissa on lisäksi käytetty tarpeen mukaan taustaväriä, jotta kunnat voivat helposti tunnistaa mahdolliset kehittämiskohteet: sinisellä värillä on merkitty "Lähes" -arvio, punaisella värillä "Ei" -arvio ja harmaalla on merkitty kunnat, joista ei saatu vastausta. Lisäksi on koostettu arviot hyvinvointialueilta kuvioihin, joissa vuoden 2023 tilannetta verrataan edellisen kyselyn tuloksiin vuodelta 2020. Prosenttiluvut kuvioissa eivät välttämättä summaudu 100 prosenttiin pyöristysten vuoksi.

Arvioinnin kriteerit on kuvattu tarkemmin rakenteittain (a-c) alla olevassa taulukossa 1.

Taulukko 1. Arviointiasetus

Arvio	Kriteerit
+ Kyllä	a. Kunnassa on nimetty kunnallinen / seudullinen yhdyshenkilö b1. Kunnassa on nimetty vastaava toimielin TAI kunnassa tai seudulla toimii toimielimen valtuuttama monialainen työryhmä b2. Kunnassa tai seudulla toimii toimeenpaneva monialainen työryhmä c. Kunnassa on ajantasainen kunnallinen tai seudullinen toimintasuunnitelma, jossa ehkäisevä päihdetyö on huomioitu
+/- Lähes	a. Kunnassa toimii kunnallinen / seudullinen yhdyshenkilö, muttei nimettynä b1. - b2. Kunnassa tai seudulla toimii toimeenpaneva monialainen työryhmä, joka kattaa vain osan ikäryhmistä c. Kunnassa on valmisteilla kunnallinen tai seudullinen toimintasuunnitelma tai se kattaa vain osan ikäryhmistä
- Ei	a. Kunnassa ei ole nimetty, eikä toimi kunnallista / seudullista yhdyshenkilöä b1. Kunnassa ei ole nimetty vastaavaa toimielintä b2. Kunnassa tai seudulla ei toimi toimeenpanevaa monialaista työryhmää c. Kunnassa ei ole kunnallista tai seudullista toimintasuunnitelmaa
?	a. - b1. Ei osaa sanoa

Ei osaa sanoa	b2. Ei osaa sanoa c. Ei osaa sanoa
x Ei vastausta	a. – b1. Ei vastausta b2. Ei vastausta c. Ei vastausta

4 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lapin aluehallintoviraston toimialueen kunnissa

Lapin aluehallintoviraston toimialueella on yksi hyvinvointialue, joka koostuu 21 kunnasta, joista Kemi, Kemijärvi, Rovaniemi ja Tornio ovat kaupunkeja. Hyvinvointialueella oli 21.6.2023 yhteensä 175 795 asukasta.

Seuraavissa hyvinvointialueittaisissa alaluvuissa on ensin kuvattu tiiviisti niiden päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta koko maahan verrattuna THL:n Sotkanetistä löytyviä kuntien päihdeavainindikaattoreita vuosilta 2019-2023 hyödyntäen. Pääpaino alaluvuissa on Ehkäisevä päihdetyö kunnissa 2023 -kyselyn tulosten esittämisessä ehkäisevää päihdetyötä tukevien rakenteiden osalta. Arvioinnin tulokset on esitetty kunnittain taulukoissa, jotta kuntien ja hyvinvointialueiden olisi mahdollisimman helppo tunnistaa omat kehittämiskohteensa sekä ennen kaikkea löytää hyviä esimerkkejä ehkäisevän päihdetyön rakenteista muista alueen kunnista. Lopuksi yhteenvedo-luvussa on vielä vertailtu Lapin aluehallintoviraston toimialueen hyvinvointialueen tilannetta koko maahan.

4.1 Lapin hyvinvointialue

Lapin päihdetilanteessa riittää tuoreimpien päihdeavainindikaattorien valossa haasteita. Alkoholijuomien myynti asukasta kohti 100

prosenttisena alkoholina on Lapissa edelleen korkeampaa kuin koko maassa. Vuonna 2022 luku oli Lapissa 9,3 litraa asukasta kohti, kun koko maan vastaava luku oli 6,5. Tilanne on kuitenkin kehittynyt myönteiseen suuntaan vuodesta 2019, jolloin luku oli Lapissa 10,0 litraa asukasta kohti. Koko maassa vastaava luku oli 6,9. Lappilaisista yli 20-vuotiaista miehistä 42,3 prosenttia ja 19,1 prosenttia naisista ilmoitti käyttävänsä liikaa alkoholia vuonna 2022, kun vastaavat osuudet koko maassa olivat miehillä 35,1 ja naisilla 22,3 prosenttia. Lapissa myös ikääntyneiden alkoholin käyttö oli yleisempää kuin koko maassa. AUDIT-testin tehneistä yli 64-vuotiaista miehistä 70 prosentilla ja naisilla 14,3 prosentilla alkoholin käyttöön liittyy riskejä ja mahdollinen alkoholiriippuvuus. Koko maassa vastaavat osuudet olivat miehillä 16,6 prosentti ja naisilla 4,6 prosenttia. Tätä tulosta tarkastellessa kannattaa huomioida, että se kuvaa paljon myös perusterveydenhuollon puheeksiottoaktiivisuutta, eli jos AUDIT-testiä hyödynnetään laajasti, eikä vain riskiperustaisesti, riskipisteet täyttäneiden osuus on luultavasti pienempi.

Päivittäinen tupakointi yli 20-vuotiaiden keskuudessa on Lapissa muuta maata yleisempää. Lappilaisista yli 20-vuotiaista 12,6 prosenttia ilmoitti tupakoivansa päivittäin vuonna 2022, kun vastaava osuus vuonna 2018 oli 18,4 prosenttia. Lapin tilanne on parantunut huomattavasti vuoden 2018 jälkeen. Ikääntyneiden 65 vuotta täyttäneiden miesten tupakointi oli vuoden 2022 tilastojen mukaan Lapissa hieman yleisempää kuin koko maassa (10,3 % vs. 8,1 %). Ikääntyneiden naisten tupakointi on yhtä yleistä Lapissa kuin koko maassa. (THL, Sotkanet.)

Vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn mukaan tupakointi on hieman lisääntynyt 8. ja 9. luokan oppilailta (4,8 % vs. 5,1 %). Ammatillisen oppilaitoksen ja lukion opiskelijoiden päivittäinen tupakointi on laskusuunnassa, ja on vähäisempää kuin koko maassa. Nuuskaaminen on 8. ja 9. luokan, ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2.vuoden ja lukion poikien keskuudessa vähentynyt, mutta on vielä koko maata yleisempää. Tyttöjen nuuskaaminen on sen sijaan lisääntynyt ammatillisten

oppilaitosten 1. ja 2.vuoden opiskelijoiden keskuudessa (10,0 % vs. 17,9 %). Humalahakuinen juominen on vuoden 2023 tilastojen mukaan vähentynyt 8. ja 9. luokan pojilla (12,7 % vs. 10,6 %), sen sijaan tyttöjen humalajuominen on lisääntynyt (7,8 % vs. 9,1 %). Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2.vuoden ja lukion opiskelijoiden humalahakuinen juominen on vähentynyt. Huumeiden kokeilut ovat lisääntyneet hieman vuoden 2023 kyselyn tulosten mukaan 8. ja 9. luokan oppilaiden keskuudessa (6,3 % vs. 7,2 %). Ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2.vuoden ja lukion opiskelijoiden kokeilut ovat vähentyneet ja ovat harvinaisempia kuin koko maassa. Nuorten rahapelien pelaaminen on lisääntynyt 8. ja 9. luokan, ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2.vuoden ja lukion opiskelijoiden keskuudessa, mutta on harvinaisempaa kuin koko maassa. (THL, Kouluterveyskyselyt.)

Taulukko 1. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Lapin hyvinvointialueella huhti–toukokuussa 2023.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei vastausta
Posio	+ Kyllä <i>kunnallinen ja seudullinen (Nuorisotoimi)</i>	+ Kyllä <i>kunnanhallituksen valtuuttama Hyvinvoinnin ja turvallisuuden työryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointityöryhmä</i>	+ Kyllä <i>seudullinen ept-suunnitelma sekä osa kunnan hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelmaa</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpainevalta monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Ylitornio	+ Kyllä <i>kunnallinen (keskushallinto)</i>	- Ei	+ Kyllä <i>kunnan päihdetyöryhmä</i>	+ Kyllä <i>kunnan ept-suunnitelma ja hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma</i>
Muonio	+/- Lähes <i>kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä (liikuntatoimi)</i>	- Ei	+ Kyllä <i>kunnan hytetyöryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshen- kilö	Ehkäise- västä päihde- työstä vastaava toimielin tai toimieli- men valtuutta- ma työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpa- neva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
Keminmaa	+ Kyllä <i>kunnallinen (opetus- ja sivistystoi- mi)</i>	+ Kyllä <i>sivistyslau- takunta, vapaa- aikapalvelut</i>	+ Kyllä <i>kunnan oma toimielimen valtuutta- mana terveyden edistämisen työryhmä, seudullinen Meri-Lapin Info-ryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus- suunnitelma, lasten ja nuorten hyvinvointi- suunnitelma</i>
Enontekiö	- EOS	- EOS	- EOS	- EOS

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshen- kilö	Ehkäise- västä päihde- työstä vastaava toimielin tai toimieli- men valtuutta- ma työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpa- neva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
Ranua	+ Kyllä <i>kunnallinen (opetus- ja sivistystoi- mi)</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- lautakunta ja sen valtuuttama Silta- työryhmä</i>	+ Kyllä <i>kunnan oma Silta- työryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus- suunnitelma</i>
Inari	+ Kyllä <i>kunnallinen (keskushal- linto)</i>	+ Kyllä <i>kunnanhal- litus</i>	+ Kyllä <i>kunnan oma Selvä Peli - työryhmä (lasten, nuorten ja heidän perheiden näkökulma)</i>	+ Kyllä <i>perusopetuk- sen peli- ja päihdekasva- tussuunnitel- ma, hyvinvointi- ja turvallisuus- suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieli- men valtuutta- ma työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
Sodankylä	+ Kyllä <i>kunnallinen (hyvinvointi- ja sivistystoimi)</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja sivistyslautakunta ja toimi</i>	+ Kyllä	+ Kyllä <i>kunnan oma hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma, valmisteilla seudullinen hyvinvointi- ja turvallisuusker- tomus ja - suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Tornio	+ Kyllä <i>kunnallinen (nuorisotoimi)</i>	+ Kyllä <i>elämänlaatu- lautakunta</i>	+ Kyllä <i>toimielimen valtuuttama hyvinvointiryhmä, päihdeinformaatioryhmä, seudullinen päihdeinformaatioryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus- suunnitelma, ehkäisevä päihdetyö on sisällytetty: väestöryhmittäiset hyvinvointi- ja turvallisuus- ohjelmat</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshen- kilö	Ehkäise- västä päihde- työstä vastaava toimielin tai toimieli- men valtuutta- ma työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpa- neva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
Rovaniemi	+ Kyllä <i>kunnallinen (keskushal- linto)</i>	+ Kyllä <i>kaupungin- hallitus</i>	+ Kyllä <i>ehkäisevän päihdetyön kehittämis- työryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus- suunnitelma, valmisteilla ehkäisevän päihdetyön suunnitelma</i>
Simo	+ Kyllä <i>kunnallinen (opetus- ja sivistystoi- mi)</i>	+ Kyllä <i>sivistyslau- takunta</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- työryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus- suunnitelma, lasten ja nuorten hyvinvointi- suunnitelma,</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
				<i>ehkäisevän päihdetyön suunnitelma valmisteilla</i>
Kemijärvi	+/- Lähes <i>kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä (keskushallinto)</i>	+ Kyllä <i>kaupungin-hallitus</i>	+ Kyllä <i>kunnan oma ja seudullinen hytetutyöryhmä</i>	+ Kyllä <i>kunnan oma ept-suunnitelma ja hyvinvointikertomus sekä seudullinen hyvinvointiohjelma ja turvallisuus-suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpainevalta monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Kittilä	+ Kyllä <i>kunnallinen (opetus- ja sivistystoimi)</i>	+ Kyllä <i>kunnanhallitus</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointiryhmä</i>	+/- Lähes <i>valmisteilla hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Savukoski	+ Kyllä <i>kunnallinen (nuorisotoimi)</i>	+ Kyllä <i>kunnanhallitus</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointiryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma, valmisteilla kunnan oma ehkäisevän päihdetyön suunnitelma ja lasten ja nuorten</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpantava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
				<i>hyvinvointisuunnitelma</i>
Kemi	+ Kyllä <i>kunnallinen (nuorisotoimi)</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointilautakunta</i>	- Ei <i>ei omaa ept-ryhmää, mahdollisesti liitetään osaksi hyvinvointiryhmää</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma</i>
Kolari	+/- Lähes <i>kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä</i>	+ Kyllä <i>kunnanhallitus</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuusryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	<i>(hallinto- ja elinkeinopalvelut)</i>			
Pelkosenniemi	+/- Lähes <i>kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä (opetus- ja sivistys, nuorisotoimi, kulttuuritoimi ja liikuntatoimi sekä</i>	+ Kyllä <i>kunnanhallituksen valtuuttama hytetu-ryhmä</i>	+ Kyllä <i>seudullinen hytetu-ryhmä Itä-Lapin kuntayhtymä</i>	+ Kyllä <i>kunnan oma ept-suunnitelma tai vastaava ja hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieliimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	<i>henkilöstöhallinto)</i>			
Tervola	+ Kyllä <i>kunnallinen (opetus- ja sivistystoimi)</i>	- Ei	- Ei	- Ei
Utsjoki	+ Kyllä <i>kunnan oma (opetus- ja sivistystoimi)</i>	- Ei	- Ei	+/- Lähes <i>valmisteilla hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma, ept-suunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Salla	+ Kyllä <i>kunnan oma (varhaiskasvatus, perusopetus, lukio, kansalaisopisto, liikunta, nuoriso, kirjasto ja kulttuuri)</i>	- Ei	+ Kyllä <i>toimielimen valtuuttama hyvinvointityöryhmä</i>	+ Kyllä <i>hyvinvointi- ja turvallisuus-suunnitelma</i>
Pello	+ Kyllä <i>kunnan oma (keskushallinto)</i>	+ Kyllä <i>kunnanhallituksen valtuuttama</i>	+/- Lähes <i>nuorten osalta monialainen työryhmä</i>	+/- Lähes <i>valmisteilla hyvinvointisuunnitelma</i>

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
		<i>hyvinvointityöryhmä</i>		
Yhteensä	Kyllä: 16 kpl Ei: 0 Lähes: 4 kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 15 kpl Ei: 5 kpl Lähes: 0 kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 16 kpl Ei: 3 kpl Lähes: 1 kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 16 kpl Ei: 1 kpl Lähes: 3 kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl

Kyselyn mukaan ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö oli nimetty lähes 76 prosenttiin (n=16) Lapin kunnista (n=21). Kolmessa kunnassa toimi yhdyshenkilö, mutta häntä ei ollut virallisesti nimitetty. Yksi kunta ei osannut vastata kysymykseen.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin oli nimitetty tai toimielin oli valtuuttanut jonkin monialaisen työryhmän hoitamaan tehtävää 15

kunnassa (71 prosenttia). Viidessä kunnassa toimielintä ei oltu nimitetty ja yksi kunta ei osannut sanoa oliko siellä toimielintä.

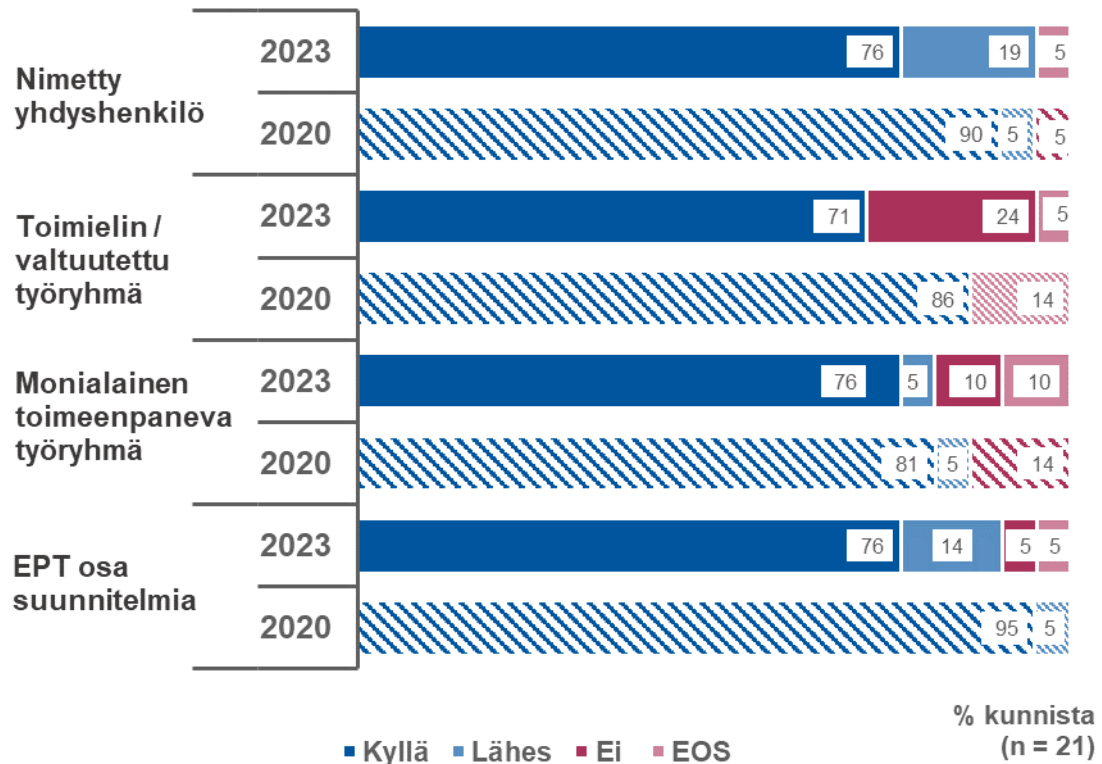
Ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpaneva monialainen työryhmä toimi 16 Lapin kunnassa (76 prosenttia). Kolmesta kunnasta ilmoitettiin, ettei työryhmää ole. Yhdestä kunnasta ilmoitettiin, että heillä on toimeenpaneva monialainen työryhmä ja kohderyhmänä ovat lähinnä nuoret.

Lapin kunnista 16 (76 prosenttia) vastasi, että heillä oli kuluvalle valtuustokaudelle ajantasainen ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma ja/tai hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelma, johon ehkäisevä päihdetyö sisältyy. Kolme kuntaa ilmoitti, että heillä on valmisteilla hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmaa, johon sisältyy ehkäisevä päihdetyö.

Kuviosta 1 käy ilmi, että Lapin hyvinvointialueen kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat hieman heikentyneet osassa kuntia verrattuna vuoden 2020 tuloksiin. Parhaiten ehkäisevän päihdetyön rakenteista toteutui vuonna 2023 ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön, ehkäisevän päihdetyön toimintasuunnitelman ja monialaisen toimeenpanevan työryhmän osalta.

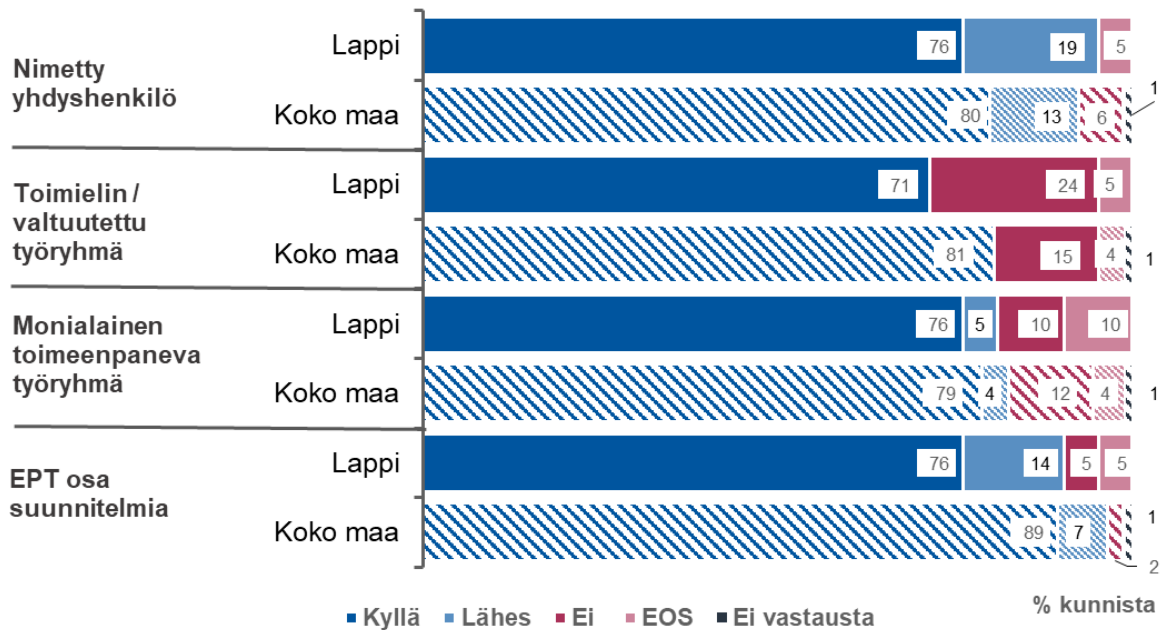
Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai tämän valtuuttama työryhmän suhteen tilanne oli heikentynyt, sillä vuoden 2020 18 kunnan sijaan tällainen löytyi nyt 15 kunnasta.

Kuvio 1. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lapin hyvinvointialueen kunnissa vuosina 2020 ja 2023 (% , n = 21).

Kuviosta 2 voidaan todeta, että Lapin kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteet koko maahan verrattuna olivat hieman heikommat vuonna 2023.

Kuvio 2. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Lapin aluehallintoviraston toimialueella sekä koko maassa vuonna 2023 (% kunnista).

4.2 Yhteenveto ja johtopäätökset arvioinnista

Kyselyn tulosten perusteella voidaan todeta, että Lapin kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat hieman heikentyneet vuoden 2020 kyselyn tuloksiin verrattuna. Prosentuaalisesti muutokset näyttävät suurilta, mutta käytännössä kyse on muutoksista muutamissa kunnissa.

Lapissa 16 kuntaa (76 %) oli nimennyt ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön, kun vuonna 2020 tämä tilanne oli 19 kunnassa. Suuri osa yhdyshenkilöistä on aiemmin ollut sosiaali- ja terveystoimesta ja tämä on aiheuttanut oman haasteensa sote-uudistuksen myötä. Kunnat eivät ole vielä nimenneet yhdyshenkilöä kunnan organisaatiosta, kun sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät ovat siirtyneet hyvinvointialueen palvelukseen. Pienissä kunnissa voisi pohtia useamman kunnan yhteistä EPT-yhdyshenkilöä tai -koordinaattoria tai varata tietty %-osuus ehkäisevään päihdetyöhön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaatiosta vastaavan tehtäviin. Koordinaattori kannattaisi nimittää keskushallintoon, jotta työ pitäisi sisällään kaikki ikäryhmät. Tehtävien järjestämistä pohdittaessa on huomioitava kunnan tarpeet, asukasluku ja

muut resurssit sekä sovittaa tarvittava työaika tähän suositusten mukaisesti (ks. Soikkeli & Warsell 2013; Markkula ym. 2022).

Hyvinvointialueelta tulisi löytyä vastinpari kuntien ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöille, jotta kuntien ja hyvinvointialueen ehkäisevän päihdetyön kehittäminen, yhteistyö ja työnjako mahdollistuu.

Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama monialainen työryhmä Lapissa oli nimitetty 15 kunnassa (71 %). Vuoden 2020 kyselyyn verrattuna tilanne on heikentynyt, jolloin vastaava toimielin oli nimitetty 18 kunnassa (86 %). Vuoden 2020 kyselyssä viidessä kunnassa toimielin oli sosiaali- ja terveyslautakunta ja yhdessä kunnassa perusturvalautakunta. Vuoden 2023 alussa sote-uudistuksen myötä nämä lautakunnat lakkautettiin, ja tilalle on tullut nimetä uusi ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin.

Vuonna 2023 ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpaneva monialainen työryhmä, joka kattaa kaikki ikäryhmät oli 16 kunnassa (76 %). Vuoden 2020 kyselyyn verrattuna tilanne on huonontunut vain yhden kunnan osalta, sillä tuolloin ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpaneva monialainen työryhmä toimi 17 kunnassa (81 %). Yhdessä kunnassa työryhmän työ painottui lähinnä nuoriin, kun kunnassa ehkäisevän päihdetyön kohteena tulee olla kaikki ikäryhmät. Ehkäisevän päihdetyön työryhmiä on nimitetty kunnissa eri tavoin, Torniossa kunnan omana ja seudullisena toimiva päihdeinformaatioryhmä, Keminmaassa Info-ryhmä, Rovaniemellä ehkäisevän päihdetyön kehittämistyöryhmä, Inarissa Selvä peli -työryhmä ja Ranualla Silta-työryhmä.

Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma, joka sisältää kaikki ikäryhmät, oli vuonna 2023 16 kunnassa (76 %). Vuoden 2020 kyselyyn verrattuna tilanne on huonontunut, sillä tuolloin ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma oli 20 kunnassa (95 %). Lapin kunnissa on laadittu hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmia vuosien 2022 ja 2023 aikana. Suunnitelmien mallina on ollut Lapin hyvinvointiohjelman ja turvallisuussuunnitelman toimeenpanosuunnitelma 2020-2025. Vuonna

2023 16 kuntaa vastasi, että hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelma on valmis, kolme kuntaa, että suunnitelma on valmistelussa ja vain kaksi kuntaa vastasi, ettei suunnitelmaa ole. 19 kunnassa ehkäisevä päihdetyö oli kirjattu osaksi hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmaa tai suunnitelma on valmisteilla. Viidessä kunnassa oli lisäksi kunnan oma ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, yhdessä kunnassa seudullinen ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, kahdessa kunnassa oli myös lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä yhdessä kunnassa oli perusopetuksen peli- ja päihdekasvatussuunnitelma. Valmisteilla olevan Lapin hyvinvointialueen hyvinvointi- ja turvallisuuskertomuksen ja -suunnitelman vastasi yksi kunta. On huomioitavaa, että erillisessä ehkäisevän päihdetyön toimintasuunnitelmassa pystytään keskittymään paljon yksityiskohtaisemmin ehkäisevän päihdetyön asioihin kuin hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmassa, johon kootaan laajasti hyvinvointiin liittyviä asioita ja jossa ehkäisevä päihdetyö on vain yksi osa-alue. On tärkeää, että nämä suunnitelmat ”keskustelisivat” keskenään. Ehkäisevän päihdetyön toimintasuunnitelmasta voidaan nostaa esille kunnan päihdetilanne ikäryhmittäin, painopisteet, toimenpiteet ja seuranta, arviointimittareita kunnan hyvinvointi- ja turvallisuussuunnitelmaan ja kertomukseen sekä valtuustokauden suunnitteluosioon.

Yhtenä vaikuttavana tekijänä kuntien ehkäisevän päihdetyön rakentamiseksi on ollut vuoden 2023 alussa voimaan tullut sote-uudistus, jossa sosiaali- ja terveystoimintatilat siirtyivät kunnilta Lapin hyvinvointialueen järjestämistä vastaavalle. Joissain kunnissa ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavana toimielimenä oli ollut esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimintalautakunta tai perusturvalautakunta, jotka vuoden 2023 alussa lakkautettiin ja tilalle tuli nimetty uusi vastaava toimielin. Samoin kunnan yhdyshenkilö on voinut olla sosiaali- ja terveydenhuollosta ja tilalle on täytynyt nimetty uusi yhdyshenkilö. Osin nämä muutokset osassa kuntia ovat vielä kesken ja myös yhteistyö hyvinvointialueen kanssa on vasta muotoutumassa. Tätä havaintoa vahvistaa myös se, että noin puolessa kyselyyn vastanneista kunnista vastaaja oli joku muu

henkilö kuin ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö. Tarkennuksia vastauksiin tiedusteltiin ja saatiin 14 kunnasta, sillä kyselyyn vastaajalla ei ollut tarkkaa käsitystä kunnan ehkäisevän päihdetyön rakenteista ja resursseista.

Kehitettävää Lapin kunnissa on ehkäisevän päihdetyön rakenteiden, työn sisällön laadun kehittämisessä ja siihen suunnattujen resurssien määrittämisessä. Kunnan ehkäisevän päihdetyön kokonaisuus kannattaa kuvata ja miettiä rakenteet osana kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta. Myös kuntien ehkäisevän päihdetyön seuturakenteita kannattaa Lapissa miettiä yhtenä vaihtoehtona. Hyvinvointialue koordinoi, ohjaa ja tukee kuntien ehkäisevää päihdetyötä ja myös siellä tulee olla lainsäädännön mukaista työtä tukevat resurssit, rakenteet, yhteistyön toteutus ja työnjako kuntien, järjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa määriteltynä.

5 Suositukset kunnille ehkäisevään päihdetyöhön

Kunnilla on lakisääteinen vastuu ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä, jonka menestyksellistä hoitamista tässäkin kyselyssä kartoitetut rakenteet tukevat. Idea on, että toimivien rakenteiden tukemalla työllä voidaan myöskin saavuttaa tuloksia, eli lisätä kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä ehkäisemällä ja vähentämällä alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käyttöä ja rahapelaamista sekä niistä aiheutuvia moninaisia haittoja. Näin voidaan myös saavuttaa säästöjä. Näistä ilmiöistä (pl. rahapelaaminen) aiheutuu vuosittain vähintään 1,5 miljardin euron välittömät haittakustannukset yhteiskunnalle (Koskinen & Virtanen 2023; Koskinen & Virtanen 2022). Ehkäisevä päihdetyö tarjoaa toimivaksi todettuja keinoja tilanteen muuttamiseen (ks. esim. STM 2015; Markkula ym. 2021; Markkula ym. 2022; EMCDDA 2019; Babor ym. 2022).

Kukin voi arvioida oman kuntansa ehkäisevän päihdetyön rakenteiden toimivuutta ja työn sisällön vaikuttavuutta ja laadukkuutta sekä saada vinkkejä työn kehittämiseen seuraavien kohtien avulla:

Suunnitelmallista johtamista ja toimintaa tukevat rakenteet kunnissa

- √ Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava **toimielin** (EPT-laki 523/2015; kuntalaki 410/2015) johtaa tehtävää työtä tilannetietoon nojaten, arvioi sitä säännöllisesti sekä mahdollistaa tarvittavan toiminnan varmistamalla siihen resurssit.
- √ **Monialainen työryhmä** seuraa päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta, kokoaa yhteen olennaisten yhteistyökumppanien (kunnan eri hallinnonalat, hyvinvointialue, poliisi, alkoholi- ja tupakkavalvonta, järjestöt, elinkeinoelämä) asiantuntemuksen sekä suunnitelmaan nojaten toimeenpanee ehkäisevää päihdetyötä kaikissa ikäryhmissä haavoittuvia ryhmiä unohtamatta raportoiden siitä säännöllisesti toimielimelle.
- √ Toimijoita ja toimintaa yhteensaattavalla **ehkäisevää päihdetyötä koordinoivalla yhdyshenkilöllä** on selkeä tehtävänkuva ja tarpeita vastaavasti varattu resursseja työhön.
- √ **Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma** kattaa myös ehkäisevän päihdetyön perustuen kunnan päihde-, tupakka- ja rahapelitilanteeseen, jonka pohjalta asetetaan tavoitteet ja yhdessä eri kumppanien kanssa edistettävät toimet aikatauluineen.
- √ Kunnan eri toimintaa ohjaavien suunnitelmien ehkäisevää päihdetyötä koskevat linjaukset, kuten myös hyvinvointialueen ehkäisevää päihdetyötä ohjaavien suunnitelmien sisällöt on sovitettu yhteen.

Perusta vaikuttavalle ehkäisevälle päihdetyölle

- √ Kunnassa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä sekä eri-ikäisten kuntalaisten päihteiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöä ja rahapelaamisen ja niistä aiheutuvien haittojen yleisyyttä **seurataan** ja siitä **raportoidaan säännöllisesti** päättäjille ja kuntalaisille suojaavia ja riskitekijöitä ja haavoittuvien ryhmien näkökulmaa unohtamatta (ks. Markkula ym. 2022; THL, Sotkanet: Kunnan ja alueen päihdeavainindikaattorit).
- √ Kunnassa edistettäväksi toimiksi on valittu ensisijaisesti sellaiset, jotka ovat **tutkitusti vaikuttavia** ja joiden **toimivuudesta** on hyviä kokemuksia (ks. esim. Markkula ym. 2022).
- √ **Eri hallinnonalat ja toimijat** on sitoutettu toteuttamaan ja seuraamaan ehkäisevää päihdetyötä ohjaaviin suunnitelmiin valittuja toimia.
- √ **Eri ikäryhmät, haavoittuvat ryhmät ja eri elämäntilanteet** on huomioitu ehkäisevää päihdetyötä ohjaavissa suunnitelmissa.
- √ **Kuntalaisten osallisuutta** vahvistetaan ehkäisevässä päihdetyössä, sen tietoperustan vahvistamisessa, suunnittelussa ja kehittämisessä (esim. asukasraadit, kokemusasiantuntijatoiminta, turvallisuuskävelyt), siihen liittyvässä päätöksenteossa (esim. anniskeluluvista annettavat lausunnot, päätösten vaikutusten arviointi ennalta) sekä toimeenpanossa (esim. naapuruston vanhempien yhteiset pelisäännöt, ravintoloiden asiakasarvioinnit).
- √ Päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja ja niiden vähentämistä koskevaa **tietoa** tarjotaan monikanavaisesti niin yksilöille kuin koko väestöllekin.
- √ **Viestinnässä** nojataan eettisiin periaatteisiin, huomioidaan kohderyhmä kehittämällä sisältöä sen kanssa yhteistyössä sekä vältetään moralisointia ja pelottelua (ks. Markkula ym. 2022).

- √ Päihde- ja riippuvuusilmiöön liittyvää **stigmaa** vähennetään moninaisin toimin (ks. Strand ym. 2023).
- √ **Osaavista ammattilaisista** pidetään huolta: osaamista johdetaan, eri hallinnonalojen ehkäisevän päihdetyön osaamistarpeita seurataan suunnitelmallisesti ja toimivien mallien käyttöönottoa tuetaan koulutuksin (vrt. esim. Rautava ym. 2023).

Yhteisöjen arkeen toimivat käytännöt

- √ Poliittisessa päätöksenteossa on edistetty **julkisten tilojen ja kunnan tilaisuuksien** päihhteettömyyttä, savuttomuutta tai nikotiinittomuutta ja rahapelaamattomuutta (esim. anniskelun kieltäminen tai rajoittaminen tietyllä alueella, ks. alkoholilaki 1107&2017, 44 §; Savuton kunta -toiminta; harrastetilojen vuokrasopimusten savuttomuus).
- √ Eri-ikäisten ja haavoittuvien ryhmien päihhteiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön ja rahapelaamisen **puheeksiottamista ja niihin liittyvää varhaista tukea** edistetään, tuetaan ja seurataan luomalla eri toimijoiden yhteiset käytännöt (ks. THL: www.thl.fi/puheeksiotto).
- √ **Eri ikäisten lasten vanhemmuuden tukemiseen** on luotu yhteiset käytännöt yhteistyössä hyvinvointialueen kanssa.
- √ Eri-ikäisten ja haavoittuvissa tilanteissa elävien ihmisten tavoittamiseksi on käytössä soveltuvia **etsivän ja löytävän työn menetelmiä**.
- √ **Varhaiskasvatuksessa** on käytössä lapsen vanhemman päihhteiden käytön vuoksi heränneen huolen puheeksi ottamiseksi yhteinen toimintatapa, joka perustuu kunnioittavuuteen ja luottamuksellisuuteen sekä sujuvaan yhteistyöhön lastensuojelun kanssa (ks. esim. Markkula ym. 2018).
- √ **Kouluissa ja oppilaitoksissa** ehkäisevä päihdetyö on huomioitu kokonaisvaltaisesti osana arkea (johtaminen, yhteisöllinen ja

yksilöllinen opiskeluhoito, päihdekasvatus, opintojen tuki, huoltajien ja oppilaiden / opiskelijoiden osallisuus, laaja-alainen yhteistyö) (ks. THL, Ehkäisevä päihdetyö kouluissa ja oppilaitoksissa -verkkosivut; THL 2023a; THL 2023b; Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015).

- √ **Nuorisotyössä ja muissa eri-ikäisten vapaa-ajan ympäristöissä** tuetaan monipuolisesti nuorten päihdeettömyyttä, savuttomuutta ja rahapelaamattomuutta vahvistaen suojaavia tekijöitä ja elämönhallintataitoja, ottamalla käyttöön käytön puheeksiottoon mallin sekä tukemalla tarvittaessa varhain (ks. Markkula ym. 2022; EHYT: Nuorisoalan osaamiskeskukset > Materiaalia nuorisoalan ammattilaisille).
- √ Kunnan **työpaikoilla** päihdeohjelma on ajantasainen ja kattaa päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyn, puheeksioton ja tuen piiriin ohjauksen sekä kunta kannustaa muita työnantajia päihdeohjelmien käyttöönottoon (ks. lisää Akava ym. 2015; Työturvallisuuskeskus 2021; Työterveyslaitos 2021; A-klinikkasäätiö, Ota puheeksi päihdeet työpaikalla -verkkokurssi; Markkula ym. 2022).
- √ Saatavuuden sääntelyyn nojaavaa yhteisölähtöistä **Pakka-toimintamallia** edistetään laadukkaasti (ks. Fors ym. 2013; THL 2017c; THL: www.pakka.fi; THL, Pakka-verkkokoulu; Holmila ym. 2009).

Yhdessä enemmän

- √ Keskeiset yhteistyökumppanit on kartoitettu ja sitoutettu mukaan mukaan ehkäisevään päihdetyöhön ja luotu yhteistyölle toimivat rakenteet (esim. monialainen työryhmä, toimintasuunnitelman tavoitteet ja toimet) (ks. Markkula ym. 2022).
- √ Hyvinvointialueen kanssa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä sovitetään yhteen sopimalla vastuista, keskeisistä yhdyspinnoista,

yhteisistä tavoitteista ja toimista (esim. HYTE-neuvottelut, alueellinen hyvinvointisuunnitelma tai EPT-suunnitelma) (ks. Markkula ym. 2022).

- √ Ehkäisevää päihdetyötä toteuttavien järjestöjen ja muiden toimijoiden työtä tuetaan (esim. tilat, kohtaamispaikat ja avustukset).

Päätäjillä on keskeinen rooli kunnassa tehtävän vaikuttavan ehkäisevän päihdetyön mahdollistajina. Päätäjän avuksi on koottu oma vinkkilistansa Ehkäisevä päihdetyö – opas kunnille ja hyvinvointialueilla -julkaisuun (Markkula ym. 2022) (ks. alla).

Vinkit päättäjille ehkäisevään päihdetyöhön

- Tunne alueesi päihde-, tupakka- ja rahapelitilanne sekä päihde- ja riippuvuushaittojen ehkäisemiseksi tehtävä työ.
- Varmista tilanteen ja työn seuranta ja raportointi.
- Varmista ehkäisevän päihdetyön laadukas johtaminen ja koordinointi – nimeä vastuutahot, kokoa ja aktivoi monialaiset verkostot, huolehdi suunnitelmallisuudesta.
- Varmista, että alueellasi tehtävä ehkäisevä päihdetyö perustuu käytäntöihin, joiden toimivuudesta on luotettavaa tietoa.
- Varmista, että työn laadukkaalle toteuttamiselle on riittävät resurssit.
- Hyödynnä alueeltasi löytyviä voimavaroja, kuten työn kannalta oleellisia verkostoja, osaavia eri alojen ammattilaisia ja hyviä toimintatapoja.
- Varmista, että ehkäisevä päihdetyö toteutuu kaikkien eri ikäryhmien kohdalla, riskiryhmiä unohtamatta.
- Nosta kuntalainen ehkäisevän päihdetyön keskiöön – varmista osallisuus esimerkiksi mahdollistamalla

6 Lopuksi

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen ja eriarvoisuuden kaventaminen sekä vaikuttava ehkäisevä päihdetyö tarvitsevat toisiaan.

Niin YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden (Agenda 2030) kuin Maailman terveysjärjestö WHO Euroopan United Action for Better Health in Europe -työohjelman (2020–2025) kantavia periaatteita on eriarvoisuuden vähentäminen ja niissä peräänkuulutetaankin toimia, joilla terveyseroja voitaisiin kaventaa. Elintavat, kuten alkoholin ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö, on yksi keskeisimpiä tekijöitä, joka selittää yhteiskunnallisen aseman ja terveyden välistä yhteyttä.

Alkoholin aiheuttamat haitat kasautuvat erityisesti alemmille sosioekonomisille ja haavoittuville ryhmille. Esimerkiksi alimmalla tuloryhmällä on selvästi muita korkeampi kuolleisuus alkoholiperäisiin tauteihin ja alkoholimyrkytyksiin. Alkoholikuolleisuus selittää suuresti myös odotettavissa olevia elinajanodotteiden eroja eri tuloryhmien välillä (Probst ym. 2020; Mackenbach ym. 2015).

Myös tupakointi on jakautunut epätasaisesti väestöryhmien kesken aiheuttaen ja ylläpitäen edelleen terveyden eriarvoisuutta. Vaikka tupakointi on vähentynyt pitkällä aikavälillä kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä, niin matalammassa sosioekonomisessa asemassa olevat tupakoivat edelleen korkeammassa olevia yleisemmin. On myös näyttöä, että matalammassa asemassa olevat lopettavat tupakoinnin epätodennäköisemmin kuin korkeammassa asemassa olevat. (Ruokolainen 2021.)

Suomalaisten huumeiden kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet 1990-luvulta lähtien. Myös huumekuolemat ovat olleet kasvussa, ja kuolleiden keski-ikä on laskenut. (Rönkä ym. 2020; Karjalainen ym. 2023.) Huumeriippuvuus ja huumekuolemat ovat vahvasti yhteydessä sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Huono-osaisuus tekee huumeita käyttävistä haavoittuvamman ryhmän, mikä voi lisätä huumeiden käyttöä. Toisaalta

mitä riskialttiimpaa huumeiden käyttö ja käyttötavat ovat, sitä enemmän huono-osaisuuden todennäköisyys kasvaa. (Rönkä 2020.)

Vastaavasti rahapelaamiseen on yhdistetty moninaista yhteiskunnallista huonompiosaisuutta. Yhteys on havaittu muun muassa rahapelaamisen ja sellaisiin ryhmiin kuulumisen välillä, jotka saivat työttömyysetuutta, sairauspäivärahaa, työkyvyttömyyseläkettä tai/ja toimeentulotukea. Esimerkiksi toimeentulotukea saaneista neljänneksellä oli riskitason pelaamista tai peliongelma. (Latvala ym. 2021.)

Eriarvoisuuteen vaikuttavat monimutkaiset, toisiinsa kietoutuneet tekijät. Esimerkiksi pelkkä alkoholin kulutus tai kulutustapa ei selitä alkoholikuolleisuuden eroja. Eriarvoisuuden vähentäminen vaatiikin kokonaisvaltaista työtä paitsi koko yhteiskunnan, mutta myös yhteisö- ja yksilötasoilla. Esimerkiksi näiden tuotteiden saatavuus selittää eroja. Tutkimuksessa havaittiin, että tupakan myyntipaikkoja oli enemmän alueilla, joissa asukkaiden tulotaso oli matalampi (Pätsi ym. 2023). Aiemmin on todettu rahapeliautomaattitiheyden olevan korkeampi niillä postinumeroalueilla, joissa on runsaasti työttömyyttä, paljon pienituloisia ja vähän korkeakoulutettuja (Selin ym. 2018).

Selvää on, että tarvittavien toimien kokonaisuuteen kietoutuu myös laajempi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen, ja siksi päihde- ja riippuvuushaittojen ehkäisy on tärkeää huomioida osana siihen liittyviä rakenteita ja työtä kunnissa. Kuntien ehkäisevä päihdetyö onkin tiivis osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tehtävää työtä sekä sitä koskevaa suunnittelua ja raportointia (Sote-järjestämislaki 612/2021; EPT-laki 523/2015).

Lakisääteiset rakenteet ajan tasalle.

Ehkäisevän päihdetyön toimintakenttä on muuttunut merkittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä. Vastuu sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä siirtyi vuoden 2023 alusta hyvinvointialueille. Muutos on ollut suuri ehkäisevän päihdetyönkin

näkökulmasta. Monissa kunnissa vastuu ehkäisevästä päihdetyöstä on ennen uudistusta levännyt vahvasti sosiaali- ja terveydenhuollon harteilla (Warpenius & Markkula 2018). Vastuut kunnan ehkäisevässä päihdetyössä onkin pitänyt ratkaista monessa kunnassa vuodenvaihteessa kokonaan uudelleen. Käsillä olevan kyselyn tulokset osoittavat, että työ oli toukokuussa 2023 ollut vielä monessa kunnassa kesken.

Toisaalta monissa kunnissa ratkaisuja on jo tehty. Uudistus tarjoaakin luontaisen mahdollisuuden tarkistaa kunnan aiempien ratkaisujen toimivuus: ovatko rakenteet tukeneet työtä riittävästi? Ovatko valitut menetelmät ja mallit olleet toimivaksi todettuja ja suositeltuja? Onko työn tekeminen ollut mahdollista varatuilla resursseilla? Eri kuntien tekemiä ratkaisuja kannattaakin vertailla, ja rakentaa niiden pohjalta oman kunnan tilanteeseen parhaiten sopiva malli ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi. Se voi tarkoittaa pienissä kunnissa esimerkiksi seudullisia, eli joidenkin kuntien tai kuntaryppäiden yhteisiä ratkaisuja ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin, monialaisen työryhmän ja suunnitelman suhteen. Eritoten seudullisia ratkaisuja etsittäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että toimeenpano on riittävää kuntatasolla, eli loppupeleissä nekin vaativat myös kunnan toimintaympäristön aktivoimista viime kädessä. Jatkossa onkin tärkeää huolehtia siitä, että kunnissa on riittävästi asiantuntemusta ja resursseja hallinnonalat ylittävän ja monitoimijaisen työn koordinoimiseen.

Hyvinvointialue aktiivisena kumppanina ja työn tukijana.

Vuoden 2023 alusta voimaantullut ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevaan lakiin (523/2015) tehdyn muutoksen myötä ehkäisevä päihdetyö kuuluu jatkossa kuntien lisäksi hyvinvointialueille. Vastaava tilanne on hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä, jonka osa ehkäisevä päihdetyökin on (Sote-järjestämislaki 612/2021).

Hyvinvointialueen vastuulla on eritoten sosiaali- ja terveystaloudissa tehtävä ehkäisevä päihdetyö (esim. varhainen tunnistaminen, mini-interventio ja tupakasta vieroitus), ja sen järjestämisvastuulle kuuluu

myös tiedottamisesta, osaamisen vahvistamisesta, toimien yhteensovittamisesta ja asukkaiden osallistamisesta huolehtiminen (EPT-laki 523/2015; ks. terveydenhuoltolaki 1326/2010, 20 §; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 7b §). Hyvinvointialueen tasolla johdetaan ehkäisevää päihdetyötä tiedolla, eli seurataan, arvioidaan ja raportoidaan väestön päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta ja ehkäisevää päihdetyötä sekä suunnitellaan toimia yhteistyössä kumppanien kanssa (Sote-järjestämislaki 612/2021).

Hyvinvointialueille kuuluu myös kuntien tukeminen asiantuntemuksella ehkäisevässä päihdetyössä. Vastaavasti kunta tarjoaa tukeaan hyvinvointialueelle. Tuesta ja sen sisällöistä kuntien ja hyvinvointialueen on sovittava yhdessä esimerkiksi hyvinvointialuetasosta ehkäisevää päihdetyötä ohjaavaa toimintasuunnitelmaa laadittaessa ja siinä onnistumista voi arvioida vuosittaisissa HYTE-neuvotteluissa. Hyvinvointialueen tarjoama tuki voi olla hyvin moninaista (ks. esim. Markkula ym. 2022) ja se voi huomioida alueen kuntien erilaiset tarpeet. Se ei kuitenkaan tarkoita, että hyvinvointialue hoitaisi kuntien lakisääteiset ehkäisevän päihdetyön tehtävät, vaan tuki tulee yhdessä tekemisen kautta, jossa kummallakin on omat roolinsa, mutta tavoite on monesti sama. Käytännön ratkaisut ovat aina hyvinvointialuekohtaisia. Esimerkiksi Pakka-toimintamallissa hyvinvointialueella voi olla hyvinvointialuetasolla toimiva tarjontatyöryhmä, jossa suunnitellaan laajemmat linjaukset alueen kuntien ja yhteistyökumppanien kanssa yhdessä, mutta yhteiset toimet käytännössä toteutetaan kuntien toimesta paikallistasolla. Lisävoimaa saadaan tällöin useammassa kunnassa samaan aikaan toteutetuista toimista sekä yhteisestä ideoinnista, ja niiden pohjalta hyvinvointialueen tasolla tehdyistä yhteisistä materiaaleista. Kustannukset jaetaan sovitusti.

Luomalla selkeän työnjaon hyvinvointialueen ja kuntien työ tukee toisiaan, ja parhaimmillaan ne pystyvät luomaan aiempaa vaikuttavamman ehkäisevän päihdetyön kokonaisuuden alueelle. Olennaista on pitää

mielessä, että hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevat sosiaali- ja terveyspalvelut eivät voi yksinään ratkaista ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta, vaan tarvitaan työtä kuntalaisten arkiympäristöissä. Tämä työ on kuntien vastuulla. Tarpeen on luoda sujuvat yhdyspinnat esimerkiksi kuntien nuorisotyöstä ja ohjaamotoiminnasta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin muun muassa päihteiden käytön varhaisen tuen ja tunnistamisen prosessien toimivuuden varmistamiseksi. Vastaavasti järjestöyhteistyöstä ehkäisevässä päihdetyössä on tarpeen pitää huolta, ja pohtia miten niin kunnat ja hyvinvointialuekin voi sitä osaltaan edistää.

Kun tiedetään kuka johtaa, koordinoi ja yhteen sovittaa ehkäisevää päihdetyötä, mitä kuuluu kenenkin vastuulle, mikä on päihde-, tupakka- ja rahapelitilanne, miten kehittämiskohteisiin ja huoliin tartutaan sekä miten pidetään vahvuuksista huolta myös jatkossa, voidaan saavuttaa tuloksia. Onnistuminen tarkoittaa elinvoimaisia asukkaita, mikä on kaikkien etu.

Lähteet

Akava, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Kirkon työmarkkinalaitos KiT, KT Kuntatyönantajat, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK, Valtion työmarkkinalaitos VTML (2015). Päihdehaitat hallintaan! Suositus päihdeongelmien ennaltaehkäisystä, päihdeasioiden käsittelystä ja hoitoonohjauksesta työpaikoilla.

A-klinikkasäätiö, Ota puheeksi päihteet työpaikalla -verkkokurssi. (Luettu 11.8.2023).

Babor T, Casswell S, Graham K, Huckle T, Livingston M, Österberg E, Rehm J, Room R, Rossow I & Sornpaisarn B (2022). Alcohol: No Ordinary Commodity: Research and public policy (3rd edn). Oxford University Press.

EHYT: Nuorisoalan osaamiskeskukset > Materiaalia nuorisoalan ammattilaisille. (Luettu 11.8.2023).

EMCDDA (2019). European Prevention Curriculum: a handbook for decision-makers, opinion-makers and policy-makers in science-based prevention of substance use. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Publications Office of the European Union.

Fors R, Heimala H, Holmila M, Ilvonen S, Kesänen M, Markkula J, Saunio A-L, Strand T, Tamminen I, Tenkanen T, Warpenius K (2013). Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisy – Käsikirja yhdessä toteutettavaan Pakka-toimintamalliin. THL, Kide 23/2013.

Hietanen-Peltola M & Korpilahti U (toim.) (2015). Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. THL, Ohjaus 7/2015.

Koskinen H & Virtanen S (toim.) (2023). Päihdetilastollinen vuosikirja 2022: Alkoholi ja huumeet. Suomen virallinen tilasto (SVT): SVT_PTVK_2022.

Koskinen H & Virtanen S (2022). Tupakkatilasto 2021.

Korkeakouluopiskelijoiden tupakointi vähentynyt, mutta nuuskaaminen lisääntynyt. SVT, THL, Tilastoraportti 40/2022.

Kuntalaki (410/2015).

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi (523/2015).

Latvala T, Lintonen T, Browne M, Rockloff M & Salonen A (2021). Social disadvantage and gambling severity: a population-based study with register-linkage. European Journal of Public Health, vol 31: 6; 1217-1223.

Mackenbach JP, Kulhanova I, Bopp M, Deboosere P, Eikemo TA, Hoffmann R, Kulik M, Leinsalu M, Martikainen P, Menvielle G, Regidor E, Wojtyniak B, Östegren O, Lundberg O, EURO-GBD-SE Consortium (2015). Variations in the relation between education and cause-specific mortality in 19

European populations: a test of the "fundamental causes" theory of social inequalities in health. *Soc Sci Med* 2015;127:51-62

Markkula J, Fors R, Hamilas M, Heimala H, Kejonen A, Kokkonen T & Tamminen I (2014). Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2013 – tietoa laadukkaan toiminnan pohjaksi. THL, Tutkimuksesta tiiviisti 15/2014.

Markkula J, Karlsson N, Ollila H & Strand T (2022). Ehkäisevä päihdetyö: opas kunnille ja hyvinvointialueille. THL, Ohjaus 5/2022.

Markkula J, Kytö S, Hakulinen T & Lindberg P (2018). Lastenneuvola ja varhaiskasvatus lapsen päihteettömän kasvuympäristön tukena. THL, Tiedä ja toimi -kortti 1/2018.

Markkula J & Warpenius K (2017). Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2016 - sote- ja maakuntauudistuksen kynnyksellä. THL, Tutkimuksesta tiiviisti 15/2017.

Probst C, Kilian C, Sanchez S, Lange S, Rehm J (2020). The role of alcohol use and drinking patterns in socioeconomic inequalities in mortality: a systematic review. *The Lancet* 2020; 395, 6 E324-E332, June 2020.

Pätsi SM, Toikka A, Ollila H, Ruokolainen O (2023). Tupakan myyntipaikkojen alueelliset ja sosiodemografiset erot. THL, Tutkimuksesta tiiviisti 26/2023.

Rautava E, Talvensuu T & Rantakari M (2023). Mielenterveysosaamisen johtamisen toimintamalli kuntien, hyvinvointialueiden ja järjestöjen johdolle ja esihenkilöille vuorovaikutustyötä tekevien työntekijöiden mielenterveysosaamisen vahvistamiseen. Käsikirja. Yhdessä mielessä – mielenterveysosaaminen paikalliseksi pääomaksi (2021–2023) -hanke.

Ruokolainen O (2021). Socioeconomic differences in the use of tobacco : Finnish population-based studies. *Dissertationes Scholae Doctoralis Ad Sanitatem Investigandam Universitatis Helsinkiensis*.

Rönkä S (2020). Huumekuolleisuus ja huono-osaisuus. Teoksessa Rönkä S & Markkula J (toim.). Huumetilanne Suomessa 2020. THL, Raportti 13.

Rönkä S, Brummer-Korvenkontio H, Gunnar T, Hakkarainen P, Kailanto S, Karjalainen K, Kriikku P, Kuussaari K, Partanen A (2020). Katsaus ajankohtaiseen huumetilanteeseen: Huumeiden käyttö ja haitat ovat kasvaneet 2000-luvulla merkittävästi. THL, Tutkimuksesta tiivistä 33.

Selin J, Raisamo S, Heiskanen M & Toikka A (2018). Onko hajasijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi sosioekonomisesti haavoittuvilla asuinalueilla? Yhteiskuntapolitiikka 83 (2018):3.

Soikkeli M & Warsell L (toim.) (2013). Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. THL, Kide 21. Tampere.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).

Sote-järjestämislaki (612/2021).

STM (2021). Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 - valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14.

STM (2015). Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen. STM:n julkaisuja 2015:19.

Strand T (2011). Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2011 – Missä mennään, minne haluamme? THL, Raportti 37/2011.

Terveydenhuoltolaki (1326/2010).

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Päihdeavainindikaattorit.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuus -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Puheeksiotto ja mini-interventio: <http://www.thl.fi/puheeksiotto>.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuus -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevä päihdetyö kouluissa ja oppilaitoksissa.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Pakka-toimintamalli ehkäisevään päihdetyöhön:

<http://www.thl.fi/pakka>.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön arviointi ja seuranta > Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely.

THL, Sotkanet: www.sotkanet.fi > Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet > Kunnan ja alueen päihdeavainindikaattorit.

THL, Pakka-verkkokoulu: Pakka-toimintamalli käyntiin ja eläväksi.

THL (2023a). Ehkäisevää päihdetyötä tehdään koulujen ja oppilaitosten arjessa. THL, Tiedä ja toimi.

THL (2023b). Esimerkki vuosikellosta ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun - Koulun ja oppilaitoksen ehkäisevä päihdetyö. THL.

THL (2017). Pakka-toimintamalli – Käynnistä toiminta ja varmista laatu. THL, Esite 2017.

Työturvallisuuskeskus (2021). Työpaikan päihdeohjelman rakentaminen. (Luettu 11.8.2023).

Työterveyslaitos (2021). Mielenterveyden työkalupakki, Päihdeohjelmatyökalu. (Luettu 11.8.2023).

Warpenius K (2002). Kuka ottaisi vastuun?: Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. Raportteja, Stakes: 270.

Warpenius K & Markkula J (2018). Ehkäisevän päihdetyön nykytila ja tulevaisuus kunnissa: Vuoden 2016 kuntakyselyn tuloksia. THL, Raportti 9/2018.

Warpenius K & Markkula J (2020a). Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa ovat vahvistuneet : tuloksia vuosien 2020 ja 2016 kuntakyselyistä. THL, Tutkimuksesta tiiviisti 26/2020.

Warpenius K & Markkula J (2020b). Ehkäisevän päihdetyön sisällöt, toimet ja seuranta kunnissa: vuoden 2020 kuntakyselyn tuloksia. THL, Tutkimuksesta tiiviisti 25/2020.

WHO (2021). European Programme of Work 2020-2025: United Action for Better Health. Copenhagen.

YK, Kestävän kehityksen tavoitteet, Agenda 2030. Verkossa:

Liitteet

Liite 1. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015)

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Julkinen valta huolehtii tämän lain mukaisesti alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisystä yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

2 §

Tässä laissa tarkoitetaan:

- 1) päihteellä alkoholipitoisia aineita, huumausaineita sekä päihtymiseen käytettäviä lääkkeitä ja muita aineita;
- 2) ehkäisevällä päihdetyöllä toimintaa, jolla vähennetään päihteiden käyttöä ja päihteiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja.

Mitä tässä laissa säädetään päihteistä, koskee myös tupakkatuotteita ja rahapelaamista.

3 §

Ehkäisevän päihdetyön on perustuttava päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen seurantaan, käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön ja hyviin käytäntöihin.

Ehkäisevässä päihdetyössä tulee kiinnittää huomiota myös muille kuin päihteiden käyttäjille aiheutuviin haittoihin.

4 §

Sosiaali- ja terveysministeriö johtaa ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kehittää ja ohjaa ehkäisevää päihdetyötä koko maassa yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Aluehallintovirastot ohjaavat toimialueensa ehkäisevää päihdetyötä, suunnittelevat ja kehittävät sitä yhteistyössä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa sekä tukevat toimialueensa kuntia ja hyvinvointialueita ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä. (8.7.2022/549)

5 § (8.7.2022/549)

Kunta huolehtii ehkäisevän päihdetyön tarpeen mukaisesta organisoinnista alueellaan ja nimeää ehkäisevän päihdetyön tehtävistä vastaavan toimielimen. Hyvinvointialue tukee alueensa kuntia ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä ja huolehtii 2 momentissa tarkoitetuista ehkäisevän päihdetyön tehtävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Kunnan toimielimen ja hyvinvointialueen tehtävänä on:

- 1) huolehtia alueensa päihdeolojen seurannasta ja niitä koskevasta tiedotuksesta;
- 2) huolehtia siitä, että päihdehaittoja ja niiden vähentämistä koskevaa tietoa tarjotaan yksityisille henkilöille ja koko väestölle;
- 3) lisätä ja tukea päihdehaittoja ehkäisevien toimien osaamista kaikissa tehtävissään;

4) esittää ja edistää ehkäisevän päihdetyön toimia hallinnossaan, kunnassa erityisesti sivistys-, liikunta- ja nuorisotoimessa sekä elinkeinotoimessa;

5) huolehtia siitä, että 1–4 kohdassa tarkoitetut toimet sovitetaan yhteen kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyössä sekä poliisin, alkoholilain (1102/2017) ja tupakkalain (549/2016) noudattamisen valvonnasta vastaavien viranomaisten, elinkeinoelämän ja erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön osallistuvien yleishyödyllisten yhteisöjen ehkäisevään päihdetyöhön kuuluvien ja sitä tukevien toimien kanssa.

Kunnan ja hyvinvointialueen ehkäisevään päihdetyöhön sovelletaan lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 6 ja 7 §:ssä säädetään terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä sitä koskevasta suunnittelusta ja raportoinnista.

6 § (8.7.2022/549)

Kunnan ja hyvinvointialueen tulee ehkäisevän päihdetyön yhteydessä edistää asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia päihteiden aiheuttamien haittojen vähentämiseksi viranomaisyhteistyöllä, viranomaisille annettavilla lausunnoilla sekä omilla toimillaan.

Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista säädetään lisäksi hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 29 §:ssä.

7 §

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 2015.

Tällä lailla kumotaan raittiustyölaki (828/1982).

Lapin aluehallintovirasto

Rovaniemi

2023